

Pukovnik

ŽARKO ŠOTRA

Problemi bezbednosti nesvrstanih zemalja

Krajem osamdesetih godina ukazuju se šanse za stabilizovanje odnosa, za jačanje bezbednosti, mira i detanta, prvenstveno na relaciji Istok — Zapad, za usporavanje trke u naoružavanju i za rešavanje gorućih problema sveta. Tome pogoduju pregovori i sporazumi supersila o smanjenju nuklearnog oružja, pregovori o vojnom detantu u Evropi, promene u unutrašnjem razvoju i spoljnoj politici socijalističkih zemalja i neke promene u ponašanju SAD i Zapada.

Istovremeno, na bezbednost i razvoj nesvrstanih zemalja nepovoljno deluje nekoliko činilaca i procesa:

1) na prvom mestu je politika velikih sila sa pozicija sile. Strategija nuklearnog odvraćanja, kao okosnica njihove globalne politike i strategije, nije garant bezbednosti nego je generator stalnog nepoverenja, nestabilnosti, trke u naoružavanju i nadmetanja za premoć u svetu;

2) tendencija širenja oružanih sukoba ukazuje na opasnost po bezbednost i razvoj naroda tzv. trećeg sveta i nesvrstanih zemalja. Na tim prostorima u prošloj godini je bilo 36 međudržavnih i unutrašnjih sukoba, koji se javljaju zbog unutrašnjih i lokalnih suprotnosti i u borbi velikih sila za hegemoniju;

3) mada u svojim doktrinama velike sile zadržavaju različite nivoje i vrste ratova, zbog naraslog rizika i promene odnosa snaga postoji tendencija smanjivanja intenziteta upotrebe vojne sile. Doktrina sukoba niskog intenziteta namenjena je, prvenstveno, za prostore »trećeg sveta«;

4) proširivanje trke u naoružavanju na zemlje u razvoju ugrožava razvoj i bezbednost nesvrstanih zemalja. Razvoj, bezbednost i razoružanje su u tesnoj vezi i uslov su opstanka.

Bezbednost i odbranu nesvrstane zemlje razvijaju boreći se za ostvarenje principa Povelje UN i osloncem na sopstvene snage. Jačanjem međunarodne bezbednosti učvršćuju i svoju vlastitu.

U međunarodnoj zajednici u toku je nekoliko procesa koji bitno utiču na mir i bezbednost u svetu, pa i na položaj i bezbednost nesvrstanih zemalja. Neki od tih procesa deluju povoljno, neki nepovoljno, a neki imaju višeznačno, slojevito dejstvo sa mnogim novim elementima, radi čega ih je potrebno pažljivo istražiti. Uzroci ugrožavanja bezbednosti naroda

mogu biti različiti — privredno osiromašenje, unutrašnji sukobi, ugrožavanje prirodne čovekove okoline itd. U ovom radu se razmatraju opasnosti koje utiču na političku nezavisnost, slobodan razvoj i integritet naroda nesvrstanih zemalja, a dolaze od politike koja se u svetu vodi sa pozicije sile, od upotrebe sile, mešanja u unutrašnje poslove drugih naroda, kriznih i ratnih žarišta i trke u naoružavanju.

Neki aktuelni procesi u međunarodnoj zajednici

Celokupno progresivno i miroljubivo čovečanstvo pozdravilo je sovjetsko-američki Ugovor o likvidaciji nuklearnih raketa srednjeg i kraćeg dometa kao vesnik stvarnih koraka ka zaustavljanju trke u naoružavanju, ere uspešnih pregovora radi jačanja mira i otklanjanja opasnosti od nuklearnog rata. Pa ipak, neke pojave i procesi ukazuju da postoje znatne prepreke smanjenju uloge sile u međunarodnim odnosima, jačanju ravnopravne međunarodne saradnje i mira. Mada u drugoj polovini dvadesetog veka nema novog svetskog rata i mada se čine naponi da se nađu rešenja za neka postojeća ratna žarišta, činjenica je da je protekle godine bilo više oružanih sukoba u svetu nego ikada ranije. Iako je u nekim zemljama Afrike i u Kini smanjen broj ljudi u uniformama, najviše iz ekonomskih razloga, u svetu je 1987. godine bilo 26,3 miliona vojnika, prema 25,8 miliona u 1986. godini.¹ Samo na Bliskom istoku, broj vojnika je porastao za tri miliona.

Sredinom 80-ih godina usporen je tempo rasta vojnih troškova u svetu, ali je, ipak, u 1987. godini njihov iznos bio 930 milijardi (prema 880 milijardi u 1986. godini), dakle — veći nego ikada ranije. Vojni budžet SAD iznosio je 293 milijarde dolara (preko 2 puta veći nego 1980. godine) i SSSR-a 260 milijardi, što čini 59 odsto svetskih izdataka za naoružanje.² Članice NATO, bez SAD, utrošile su 1985. godine za vojne svrhe 123 milijarde dolara, a članice Varšavskog ugovora, bez SSSR-a, 14 milijardi.³ Vojni budžet Japana u 1988.

¹ Rut Sivard (Ruth Sivard), bivši šef odeljenja Američke agencije za razoružanje i kontrolu naoružanja u *Studiji o vojnim troškovima u svetu*, prema »Times« (Tajms) London, 13. 01. 1988. godine.

² Studija *Svetski vojni i socijalni izdaci 1987—1988. godine*, London, saopštenje »Rojter« 25. 01. 1988. godine.

³ Kurs dolara računat prema cenama iz 1980. godine. SIPRI — studija *Enigma sovjetske odbrane. Procena troškova i opterećenja*, Stockholm, »Rojter«, London, 17. 01. 1988. godine.

dolazi na treće mesto po vojnim troškovima u svetu,⁴ dok je Kina odvajanje od bruto-nacionalnog dohotka za odbranu od oko 20 odsto u 1979. godini smanjila na oko 8 odsto u 1987. godini.⁵

Kriza razvoja svetske privrede teško pogađa zemlje u razvoju, ali delom i neke razvijene zemlje. Privredni rast je usporen, pojavile su se ozbiljne trgovinske i budžetske neravnoteže. Dok su SAD u 1987. godini imale trgovinski deficit oko 160 milijardi dolara, Japan ima suficit oko 85 milijardi, SR Nemačka oko 41 milijardu. Neravnoteža u svetskoj ekonomiji produbljuje se daljim protekcionističkim i diskriminatorskim merama razvijenih zemalja prema zemljama u razvoju, čiji dugovi u 1987. godini dostižu blizu 1.200 milijardi dolara.⁶ Ogroman kapital iz zemalja u razvoju odliva se u razvijene zemlje u vidu kamata na dugove, dispariteta cena i ekstraprofita. Čak je 250 milijardi dolara kapitala u valutnim rezervama, investicijama, akcijama i drugim vrednostima odliveno od 1974. do 1985. godine iz nerazvijenih u visokorazvijene zemlje. Dok je 60-ih godina bilo 19 zemalja u razvoju sa nultom stopom privrednog rasta, polovinom 80-ih bilo ih je preko 70.

Posle drugog svetskog rata međunarodne odnose, posebno odnose Istoka i Zapada, karakteriše smenjivanje perioda napetosti i kriza sa periodima pregovaranja, popuštanja i saradnje. Neki te odnose ocenjuju kao kontrolisanu konfrontaciju, a neki kao naoružani mir. Pre osam godina, u vreme izbora Ronalda Regana (Ronald Reagan) za predsednika SAD, Republikańska stranka se protivila svim pregovorima o razoružanju sve dok SAD ne dostignu vojnu superiornost nad Sovjetskim Savezom, koju su navodno izgubile. Sporazum SALT II, koji je potpisao predsednik SAD Karter 1979. godine, ostao je neratifikovan. Od 1980. do 1987. godine SAD su preduzele kvalitativno jačanje i izgradnju elemenata vojne sile, i za te svrhe su utrošile 1.924 milijarde dolara.⁷ Uvedene su u naoružanje

⁴ Videti: »Economist«, London, 23. 01. 1988. godine i »Avanti«, Rim, 09. 01. 1988. godine. U gornju cifru nisu uračunata i sredstva za penzije vojnih lica oko 12 milijardi dolara. Budući da Japan ima vodeće mesto u nekim vojnim tehnologijama, SAD su tražile da im japanske firme isporuče ključne informacije za radarsku i lasersku tehnologiju.

⁵ Videti: »Financial Times«, London, decembar 1987. godine.

⁶ Procena Međunarodnog monetarnog fonda, videti: »Politika«, Beograd, od 14. 09. 1987. i od 26. 10. 1987. godine.

⁷ »SIPRY YEARBOOK«, 1987, Stockholm, str. 134.

nove generacije oružja — međukontinentalni balistički projektil *MX*, bombarder *B-1*, novi ratni brodovi itd. U Evropi su instalirane krstareće i balističke rakete srednjeg dometa i pokrenut gigantski program protivraketne odbrane, itd.

Međutim, u toku poslednje dve do tri godine izgledi za izvesno usporavanje trke u naoružavanju i za smanjenje nekih kategorija nuklearnih oružja su se promenili u odnosu na početak osamdesetih godina.

Već su i rezultati sastanaka predsednika SAD Regana i generalnog sekretara KP SSSR-a Gorbačova 1985. u Ženevi i 1986. godine u Rejkjaviku ukazali da su nastupile promene. Dve supersile su, decembra 1987. godine, potpisale Ugovor o likvidaciji nuklearnih raketa srednjeg i kraćeg dometa (1.000 — 5.500 i 500 — 1.000 km) i izrazile spremnost za sporazum o smanjenju međukontinentalnih balističkih raketa za 50 odsto. Takve promene uslovljene su, verovatno, iscrpljivanjem obe supersile trkom u naoružavanju, kao i sagledavanjem besmislenosti prekomernog nagomilavanja nuklearnog oružja, što je praćeno visokim porastom deficita u državnom budžetu i spoljnotrgovinskoj razmeni, te pritiscima u Kongresu SAD za smanjenje vojnih troškova.⁸

Među pozitivne procese svetskog značaja spadaju i promene u socijalističkim zemljama započete najpre u NR Kini krajem 70-ih godina i u SSSR-u i većini istočnoevropskih zemalja od sredine 80-ih godina. Te zemlje težišne aktivnosti usmeravaju prema unutrašnjim problemima, ka traženju rešenja za ubrzan ekonomski i naučno-tehnološki razvoj. Značajna su nastojanja u tim zemljama da se oslobode dogmatskih pristupa socijalizmu, da razviju socijalističke demokratske odnose i ubrzaju društveni razvoj. U Sovjetskom Savezu taj proces je naročito izražen od dolaska Mihaila Gorbačova za generalnog sekretara KP SSSR-a i odvija se pod vidom »perestrojke«, »glasnosti« i »uskorenija«, ali je on svoj odraz našao i u nekim aspektima spoljne i vojne politike i vojne doktrine. Tako je Sovjetski Savez brojnim incijativama dokazao sprem-

⁸ Prema Galupovom ispitivanju javnog mnjenja 1980. godine 58 odsto Amerikanaca smatralo je da su naponi SAD za odbranu nedovoljni, 25 odsto da su dobri, a 11 odsto da su preveliki. U ispitivanjima 1986. godine 47 odsto Amerikanaca ocenilo je vojne troškove SAD preterano velikim, 36 odsto smatra da su dobri i 13 odsto da su nedovoljni. Kongres SAD smanjio je sredstva za budžet odbrane koja je predložila Reganova administracija 1986. godine za 11,2 odsto i 1987. godine 9,6 odsto. Videti: »SIPRY YEARBOOK«, Stockholm, 1987, str. 127.

nost za sporazumevanje o smanjenju i u perspektivi potpunom eliminisanju nuklearnog oružja. Predlažući zabranu podzemnih nuklearnih proba, prekinuo je te probe od avgusta 1985. do početka 1987. godine. U okviru Sporazuma o merama za jačanje poverenja i bezbednosti pristao je na uzajamnu inspekciju konvencionalnih vojnih snaga, na licu mesta od strane predstavnika zemalja NATO i Varšavskog ugovora, odnosno zemalja članica KEBS, a kasnije, 1987. godine, inspekciju je proširio i na neka nuklearna oružja. U okviru Ugovora o likvidaciji raketa srednjeg i kraćeg dometa pristao je na asimetriju u broju raketa koje se uništavaju i na uništenje te kategorije oružja na celoj teritoriji, odustajući od zahteva da se ugovor potpiše istovremeno o raketnim nuklearnim sistemima svih dometa i o protivraketoj kosmičkoj odbrani.

Mada se ističe da će SSSR »uložiti sve napore da obezbedi da sovjetske oružane snage budu na nivou koji isključuje mogućnost strategijske premoći snaga imperijalizma«,⁹ Sovjetski Savez i Varšavski ugovor su 1986. i 1987. godine izneli brojne predloge za pregovore o razoružanju u Evropi — o smanjenju oružanih snaga, konvencionalnog naoružanja i taktičkog nuklearnog oružja, o održavanju vojnih snaga na nivou »razumne dovoljnosti«, o likvidaciji vojnih baza na teritoriji drugih država i povlačenja snaga u nacionalne granice i drugo. Ove inicijative Savet NATO je decembra 1987. godine pozitivno ocenio i izrazio spremnost da se realno ispituju sve pomenute mogućnosti.

Ukazivanjem na ove procese ne tvrdi se da su ukinute suprotnosti u odnosima između velikih sila i blokova, između različitih zemalja, pa i onih koje se kreću pravcem razvoja socijalističkog društva ili da su ta društva bez unutrašnjih suprotnosti i sukoba. Ali, kapitalni značaj ima činjenica da socijalističke zemlje nisu prvenstveno orijentisane na pripreme za rat, nego su okrenute problemima unutrašnjeg razvoja; one ne zastupaju stav o »neizbežnom ratnom sukobu između kapitalističkih i socijalističkih zemalja«, već je njihovo mišljenje da je mir *conditio sine qua non* opšteg razvoja i opstanka, dakle uslov ne samo razvoja socijalizma nego i ljudskog opstanka i napretka čovečanstva, što i Zapad, uprkos nagomilanom nepoverenju i uz opreznost, postepeno sagledava.

⁹ Videti: Program KP SSSR-a, Moskva, 1987.

Bez obzira na izraženu polarizaciju, nastaje više centara i drugačiji raspored svetske moći. Novo mesto i ulogu dobijaju zemlje zapadne Evrope i Japan, NR Kina, novoindustrijalizovane zemlje tzv. trećeg sveta, kao i regionalno organizovanje zemalja radi jačanja ekonomske saradnje i bezbednosti. Menja se instrumentarij obezbeđivanja ravnoteže snaga i sticanja svetske moći, koja se ne postiže više osvajanjem prostora na Zemlji, kao u 19. veku, a ponegde i do nedavno. Snažno se afirmiše neodoljiva težnja naroda da žive slobodni, nezavisni i ravnopravni, a ubrzan naučno-tehnološki i industrijski progres i razvoj komunikacija među ljudima i narodima dobijaju posebnu težinu u ukupnom odnosu snaga.

Krajem osamdesetih godina otvaraju se šanse za jačanje dugotrajnog mira i bezbednosti, za obuzdavanje trke u naoružavanju, za proces univerzalnog detanta i rešavanje gorućih problema sveta — gladi, dugova i ubrzanja razvoja nerazvijenih i izmene međunarodnog ekonomskog i političkog poretka. Hoće li te šanse biti iskorišćene, zavisi od toga da li će demokratske i miroljubive snage u svetu biti u porastu i koliko će delovati organizovano, u čemu pokret nesvrstavanja ima ogromnu ulogu. Ovakvim pravcima razvoja i ciljevima pokreta nesvrstavanja suprotstavljaju se neki činioci i procesi.

Strategija nuklearnog odvrćanja nije garant bezbednosti

Na međunarodne odnose u celini, pa i na položaj, razvoj i bezbednost nesvrstanih zemalja deluje opšta uloga vojnog činioca u svetu, gde supersile sa svojim potencijalima zauzimaju centralna mesta. U politici s pozicija sile, vojna sila predstavlja glavni oslonac. Okosnicu vojne doktrine supersila čini strategija nuklearnog odvrćanja i zastrašivanja, koja poslednjih godina doživljava duboku krizu.

Usavršavanje, povećanje kvaliteta i broja sistema nuklearnih ofanzivnih oružja sve više prilagođenih »za vođenje rata« i sredstava za protivraketnu odbranu, neprekidno povećava opasnost namernog ili slučajnog izvršenja napada, udara radi preduhitrenja protivnika. Za to je najbolji primer uvođenje na evropski prostor nuklearnih raketa kraćeg i srednjeg dometa krajem 70-ih i u toku 80-ih godina, koje u slučaju upotrebe ili pretpostavljene upotrebe ne ostavljaju protivniku više od

pet do osam minuta da reaguje, da uzvrati udarom ili da rizikuje da bude uništen. Opasnost je, dakle u tome što je nastalo stanje u kojem o sudbini rata ili mira, o opstanku čitavih naroda i civilizacije sve manje može da odlučuje čovek, vodeći ljudi naroda i država. Nuklearne rakete dovoljno velikog dometa, savršene tačnosti i katastrofalne razornosti raspoređene na ratištu predstavljaju postavljen prst na nuklearnom obaraču dve protivničke strane.

I na tom primeru se vidi koliko nuklearno odvracanje sadrži duboke nelogičnosti, nedoslednosti i paradokse. To je uočio i bivši načelnik Generalštaba Velike Britanije, lord Kerver, koji kaže: »Ako neka nacija želi da zastrašivanjem upotrebom nuklearnog oružja odvrati protivnika od otpočinjanja rata, mora mu staviti do znanja da će ih u nekim okolnostima stvarno upotrebiti. Ali, ako to učini, a neprijatelj odgovori na isti način, onaj od protivnika koji prvi izvrši nuklearni udar biće u daleko gore položaju ako to ne učini. Staviti neprijatelja u položaj da je suočen s neprihvatljivim rizikom, znači staviti i sebe u isti takav položaj... Što vladama i vojnim rukovodiocima nuklearnih sila nuklearni rat bude izgledao prihvatljiviji, više je verovatno da će do njega doći. Čak i ako bi na neki način taj rat bio ograničen, njegovi efekti bi bili katastrofalni za one koji žive u zemljama u kojima bi nuklearna oružja eksplodirala. Nazivati te rezultate odbranom ili bezbednošću znači podsmevati se terminima.«¹⁰

Za razliku od nekih konvencionalnih strategija odvracanja, nuklearno odvracanje se ne zasniva na odmerenoj odbrambenoj moći već na pretnji kataklizmičnom ofanzivnom odmazdom nuklearnim oružjem usmerenim na ciljeve izvan sopstvene teritorije, na pretnji nanošenjem »neprihvatljivih gubitaka i razaranja«, a stoga »osiguranim uništenjem« u ratu i to trenutno, totalno i globalno. Ono stalno stvara sliku manihejske sukobljenosti i nepomirljivosti Istoka i Zapada i zato podstiče razvoj vojne tehnologije i trke u naoružavanju, neprekidno gura ka povećanju i poboljšanju moći izvršenja ofanzivne nuklearne odmazde i smanjenju mogućnosti otkrivanja i uništenja sopstvenih snaga za odvracanje.

Ta neumitna tendencija nuklearnog odvracanja počiva na ravnoteži straha, koja, u stvari, umesto ravnoteže stvara ne-

¹⁰ Michael Carver, *No First Use: A View from Europe*, »Bilten of the atomic scientists«, br. 3, mart 1983, str. 22.

ravnotežu. Konceptija ravnoteže moći pokazuje se kao skriveni način stimulisanja trke u naoružavanju. Njegova dinamika nije usmerena na postizanje pariteta i ravnoteže nego na nadmetanje, superiornost i na politiku s pozicije sile. Njeni učesnici nikada nisu zadovoljni stanjem »ravnoteže«. Onaj koji u nekom području zaostaje, nastoji da protivnika stigne i prestigne. Mada se tvrdi da ima tendenciju jačanja stabilnosti i eliminisanja kriza, konceptija ravnoteže moći, u stvari, podstiče i ubrzava nastajanje stanja nestabilnosti. To je stanje koje stimuliše stvaranje prekomernog naoružanja, a budući da protagonisti nuklearnog odvrćanja ne raspolažu utvrđenim razumnim odgovorom na pitanje »koliko je dovoljno«, oni su uvek za to da imaju previše nego da se izlažu riziku da nemaju dovoljno.

Tako su SAD 1945. godine raspolagale samo sa dve atomske bombe, 1949. godine već su imale 250, 1953. godine 1.350, a 1962. godine oko 26.500 nuklearnih bojnih glava. Broj strategijskih nuklearnih bojnih glava od 1973. do 1982. godine porastao je u SAD od 6.784 na oko 9.000 i u SSSR-u od 2.200 na oko 7.000,¹¹ da bi taj broj 1986. godine u SAD iznosio 14.800 i u SSSR-u 10.000.¹²

Strategija nuklearnog odvrćanja često se pojednostavljeno i zamagljeno tumači tehničkim terminima, a u početku se smatralo da će ona da ustanovi svojevrstan »tehnološki mir« zasnovan na užasnutosti izazvanoj pojavom atomskog i termonuklearnog oružja. Tokom vremena, nuklearno odvrćanje uz razvoj nuklearne i raketne tehnologije postalo je *dinamični*, a ne *statični* napor¹³ usmeren na trku u vojnoj tehnologiji i na osposobljavanje nuklearnih snaga za upotrebu u ratu. Međukontinentalne balističke rakete postigle su »hiruršku preciznost«, smanjivši verovatnu kružnu grešku od 500 m u 1972. godini na 200 m u 1980. godini. Balističke i krstareće rakete srednjeg dometa na daljini od 2.600 km pogađaju cilj s tačnošću od 10 m; dok je kod oružja za dejstva na bojištu — bombe, rakete i artiljerijska zrna — sa laserskim, optoelektron-

¹¹ »SIPRY YEARBOOK«, *World Armaments and Disarmament*, 1982, Stockholm, str. 277 i Cochran et al., *Nuclear Weapons Databook*, p-15.

¹² Podatke o broju strategijskih nuklearnih bojnih glava u 1986. godini predao je generalni sekretar KP Sovjetskog Saveza Mihail Gorbačov predsedniku SAD Ronaldu Reganu prilikom razgovora u Rejkjaviku. Vidi: *Otkuda ishodić ugroza miru*, Vojenoje izdateljstvo, Moskva, 1987, str. 81.

¹³ Caspar Weinberger, *Annual Report to the Congress, Fiscal Year 1984*, Washington, 1983.

skim, radarskim i mikrotalasnim vođenjem i samovođenjem sposobnost pogađanja cilja jednim pogotkom povećana od 10 do 100 puta u poređenju sa nevođenim sredstvima. Istovremeno su proizvedene i uvedene u naoružanje desetine različitih tipova nuklearnih oružja, od artiljerijskih granata, taktičkih i PVO raketa do bojnih glava strategijskih raketa. Ova dinamična priroda nuklearnog odvracanja sadrži u sebi suprotnost: umesto da pruži dugoročne i trajne izgleda za održavanje mira i stabilnosti, ono u praksi politička rukovodstva i strategijske planere nuklearnih sila suočava se neprekidnim porastom nepoverenja, zategnutosti i sa približavanjem konfliktu. Istovremeno ih prisiljava da menjaju ili koriguju vojne doktrine u skladu sa razvojem i zamahom vojne tehnologije i promenama odnosa snaga u svetu.¹⁴

Proširivanje trke u naoružanju u kosmički prostor pod problematičnim nazivom »strategijska odbrambena inicijativa« navodno je usmereno postizanju »neranjivosti« od napada balističkih nuklearnih raketa. Međutim, ona na dvostruk način nepovoljno deluje na stabilnost u međunarodnim odnosima.

(1) To je do sada kvantitativno i kvalitativno najveći program vojnog istraživanja i razvoja. Obuhvata osam najvažnijih oblasti tehnologija od kojih je svaka »ekvivalentna projektu Manhattan« (projekat razvoja prve atomske bombe) ili i veća od njega.¹⁵ Taj program prevazilazi sve dosadašnje programe

¹⁴ Sjedinjene Američke Države su bile vodeća sila u razvoju nuklearnih oružja i, u skladu s tim, vojnih strategija u čemu ih je manje-više sledio Sovjetski Savez. Formulirane su i razvijene sledeće strategijske koncepcije.

— *Strategija masovne odmazde* — predsednik SAD Ajzenhauer je 30. oktobra 1953. o tome izdao Predsednikovu direktivu NSC-162/2;

— *Strategija elastičnog reagovanja* — sekretar za narodnu odbranu SAD Maknamara izložio je maja 1962. na sastanku ministara odbrane NATO, a NATO je usvojio 1967. dokumentom pod nazivom MC 14/3;

— *Strategija uzajamno osiguranog uništenja* — vezana je za sekretara za odbranu SAD Maknamaru, koji je formulisao sredinom 60-ih godina;

— *Strategija dejstva protiv vojnih ciljeva* — u pismenoj formi izložena u Memorandumu 242 1974. godine, a sekretar za odbranu Dž. Šlezinger (Shlesinger) proklamovao je strategijskim stavom;

— *Strategija osujećivanja (Countervailance)* — uvedena Predsednikovom direktivom 59 koju je potpisao predsednik SAD Karter, 25. jula 1980;

— *Strategija nadvladavanja (Prevailance) u dužem nuklearnom ratu* — iznesena 1982. u »Smernici o odbrani za budžetski period 1984—1988« — Administracije predsednika SAD Ronalda Regana i kasnije u »Dokumentu odluke o nacionalnoj bezbednosti br. 13«;

— *Strategijska odbrambena inicijativa* — najavljena u govoru predsednika SAD Regana o »ratu zvezda« 23. marta 1983. godine.

¹⁵ Richard De Laurer, bivši podsekretar za odbranu SAD, prema: Marek Thee, *Military Tehnology, Military Strategy and the Arms Race*, Croom Helm, London, 1986, str. 85.

istraživanja u domenu nuklearnih oružja i sistema za njihovo prenošenje i lansiranje uzete zajedno. To dovoljno govori koliko će duhovnih i materijalnih dobara čovečanstva biti utrošeno radi vojne — odnosno nuklearne premoći, umesto za rešavanje problema privrednog razvoja najvećeg dela čovečanstva u nerazvijenim zemljama sveta.

(2) »Strategijska odbrambena inicijativa« teži da potkopa osnovne postavke odvrćanja. Umesto da poboljša odbranu, taj program bi, budući da postoji tesno uzajamno delovanje odbrane i napada, mogao da poveća sposobnost i spremnost za nuklearno ratovanje i da posednika tih sposobnosti podstakne na rešenost da prvi izvrši napad. Ovakva radikalna promena ravnoteže nuklearne pretnje mogla bi drugu stranu, u vreme neke krize, navesti na preventivni napad radi uništenja, u najmanjem, protivnikovog sistema protivraketne odbrane u kosmosu. Na taj način, nova trka za podizanje nuklearne odbrambene moći pokazuje duboku krizu teorije i dotkrine nuklearnog odvrćanja.

Strategija nuklearnog odvrćanja čini okosnicu globalne politike i vojne doktrine velikih sila, pre svega supersila, čiji se odnosi tiču međunarodne bezbednosti, ne samo sa stanovišta sprečavanja opšteg nuklearnog rata, nego i održavanja ili rešavanja mnogih regionalnih i lokalnih kriza i sukoba. Ta strategija najsnažnije deluje na utemeljenje politike s pozicije sile i blokovske politike, na ubrzavanje trke u naoružavanju i na nadmetanje za premoć u svetu, pre svega na prostorima nerazvijenih i nesvrstanih zemalja.

Neprekidno podizanje kvaliteta i broja nuklearnog oružja povećava opasnost od slučajnog ili namernog izvršenja napada radi preduhitrenja, jer niko više ne želi da bude drugi koji će naneti udar, a razvoj vojne tehnologije toliko se ubrzao da za zaustavljanje te besmislene trke preostaje, možda, samo još nekoliko godina, pre nego što ona potpuno izmakne kontroli.

I vodeći ljudi supersila uvideli su opasnost kojoj vodi strategija uzajamnog odvrćanja, budući da ona počiva na pretnji uništenjem — upotrebom nuklearnih oružja.

Posle perioda zahlađenja i zategnutosti u odnosima, koji je nastupio krajem 70-ih godina, susreti vodećih ličnosti SAD i SSSR od sredine 80-ih godina, vašingtonski i budući, verovatni ugovor o likvidaciji dela strategijskih nuklearnih

oružja svakako će delovati na poboljšanje atmosfere u odnosima Istoka i Zapada, a moguće i u svetu. Sporazumi o smanjenju raketno-nuklearnih oružja znače priznanje vodećih ljudi dveju supersila da strategija nuklearnog oružja vodi u apsurd, u neograničenu iscrpljujuću trku u naoružavanju, koja ne pruža nikakve izgleda na osvajanje nuklearne premoći nego osigurava stalnu uzajamnu pretnju uništenjem, koje bi bilo obostrano i samo na još višem nivou. Nakon ovih sporazuma moglo bi se očekivati da će doći do usporenja trke u naoružavanju u oblasti nekih nuklearnih oružja, pre svega u pogledu kvantiteta. Za sada je neizvesno kakav će biti tok pregovora supersila posle 1988. godine i kakva bi mogla biti eventualna dinamika daljih smanjivanja nuklearnih oružja, posebno, da li su ostale nuklearne sile — NR Kina, Francuska i Velika Britanija spremne da se pridruže tim pregovorima. To se, prvenstveno, odnosi na Francusku i Veliku Britaniju, koje ispoljavaju uzdržanost u pogledu nuklearnog razoružanja u Evropi. Prema tome, za sada nije izvesno u kojoj meri će dogovori supersila o smanjenju nuklearnih oružja delovati na dalji proces denuklearizacije, pogotovo u području taktičkih nuklearnih oružja. Na početku 1988. godine u NATO se čak ističu zahtevi za modernizacijom taktičkih nuklearnih oružja dometa do 500 km i konvencionalnih snaga.¹⁶ Izvesno je, ukoliko se ne bude išlo na dalje smanjivanje nuklearnih oružja, da će se u doktrinama velikih sila manje-više zadržati strategija nuklearnog odvrćanja, u stvari, uzajamna pretnja uništenjem upotrebom nuklearnih oružja, sa svim posledicama i tendencijama koje je ona do sada imala (uzajamno nepoverenje, trka u naoružavanju, nadmetanja radi premoći, konfrontacija uz pregovaranje...), uz verovatnu dalju proliferaciju nuklearnog oružja.

Nije isključeno da će doći do kvantitativnog smanjenja konvencionalnih snaga dve supersile, odnosno dve blokovske grupacije u Evropi i do sporazuma o zabrani hemijskog oružja. Ali, najverovatnije će se nastaviti ubrzan kvalitativan razvoj svih konvencionalnih oružja — na bazi već usvojenih programa i novih tehnologija. Moguće je da će dve supersile dogo-

¹⁶ Prema pisanju londonskog lista »Observer« od 24. januara 1988. godine, NATO planira da do sredine 90-ih godina u zapadnoj Evropi postavi nove nuklearne bojne glave i to: 1.300 krstarećih raketa, koje se lansiraju iz vazdušnog prostora; 600 balističkih raketa, dometa do 500 km i 400 nuklearnih artiljerijskih granata.

vorno delovati da se nađu neka rešenja za pojedina krizna i ratna žarišta u svetu, pre svega, ona koja se tiču njihovih bližih interesa ili jače tangiraju njihove međusobne odnose (Avganistan, Kambodžija, iransko-irački rat, izraelsko-arapski sukob, Nikaragva. . .).

Međutim, pitanje je da li su supersile spremne da menjaju neka dosadašnja opredeljenja u svojim globalnim strategijama, da li će se odreći blokovske konfrontacije i nadmetanja za vojnu premoć, da li će SAD pristati na paritet sa SSSR-om u području kosmičke protivraketske odbrane (SDI) i u pomorskim snagama na svetskim morima i okeanima, da li je Sovjetski Savez spreman da ustupi primat u konvencionalnim (kopnenim i vazduhoplovnim) snagama na evro-azijskom prostoru itd.

Krizna žarišta i oružani sukobi stalna su opasnost za mir

Nuklearno oružje nije do sada učinilo zastarelim konvencionalno naoružanje niti je ukinulo vođenje nenuklearnih ratova, pre svega na prostorima nerazvijenih zemalja sveta. Ma koliko je danas bezbednost u svetu opšta, globalna, ona je istovremeno određena posebnim uslovima i prilikama u pojedinim regionima i zemljama. »Nuklearni« i »klasični« mir u odnosima između Istoka i Zapada održava se na ravnoteži vojne moći uz relativnu bezbednost članica vojno-političkih saveza i po cenu odgovarajućeg ograničavanja njihovog suvereniteta okvirima blokovskog karaktera, čiju granicu, po pravilu, određuje vodeća sila u bloku. Istovremeno, bezbednost većine malih, nerazvijenih nesvrstanih zemalja neprekidno je pod znakom pitanja. One su skoro stalno izložene raznim vidovima neposredne ili posredne primene sile, a u pojedinim stratezijski važnim regionima ratno stanje nije ni prestajalo posle drugog svetskog rata.

Ostala su i dalje glavna i najopasnija krizna žarišta u svetu. Na raznim stranama sveta vode se lokalni ratovi, međudržavni i građanski uz direktno ili posredno učešće ili mešanje stranih sila. Ako se pod oružanim sukobom podrazumeva oružana borba uz upotrebu oružja između dveju ili više država ili vojnih snaga neke vlade i organizovanih naoružanih suprot-

stavljenih snaga, onda je, prema podacima Stokholmskog instituta za istraživanje mira, u prošloj godini u svetu bilo 36 oružanih sukoba.¹⁷

Svi ti oružani sukobi su na prostoru nerazvijenih zemalja sa izuzetkom sukoba u Severnoj Irskoj u kome je do sada poginulo preko 2.000 ljudi. Računa se da je u tim ratovima i sukobima angažovano u borbama oko pet i po miliona vojnika iz 41 zemlje. U njih su mnoge druge zemlje uključene, odnosno na neki način učestvuju u tim sukobima — snabdevaju oružjem i vojnom opremom, vojnim savetnicima i dobrovoljcima, pružaju vojne usluge, vojne baze ili utočišta pobunjenicima i kontrarevolucionarima itd.

Teško je ustanoviti apsolutno tačan broj oružanih sukoba u svetu. Prema jednoj proceni u 20. stoleću je bilo više od 200 oružanih sukoba, a od 1945. do 1985. više od 120.¹⁸ Veoma stroga definicija sukoba sa specifičnim parametrima broja poginulih, broja angažovanih vojnika, vremenu trajanja i intenzitetu borbi dala bi verovatno i drukčiji broj sukoba. S druge strane, mogao bi se navesti i veći broj oružanih sukoba. U izvesnom smislu još nisu okončani sukobi: Severne i Južne Koreje, na Kipru, na Foklandima, između Izraela i arapskih zemalja. U taj broj nisu uračunati ni sukobi koji se često opisuju kao teroristička dejstva: Baska u Španiji, Jermena i Kurda u Turskoj, odmetničkih oružanih snaga u Surinamu, građanski otpor u Čileu i Boliviji, kao i sporadični granični su-

¹⁷ Od toga, na Dalekom istoku je u toku 8 oružanih sukoba: u Kampučiji, na Filipinima, u Indoneziji (Istočni Timor), granični sukob Kina—Vijetnam, u Burmi, Maleziji, Tajlandu i u Laosu; u južnoj Aziji 4 oružana sukoba: u Avganistanu, u Sri Lanki, u Indiji i Pakistanu; u Africi 11 sukoba: u Angoli, Čadu i između Libije i Čada, u Etiopiji, između Etiopije i Somalije, u Mozambiku, Namibiji, Južnoj Africi, Sudanu, Ugandi, Zapadnoj Sahari i Zimbabveu; u Latinskoj Americi 6 oružanih sukoba: u Nikaragvi, El Salvadoru, Gvatemali, Kolumbiji, Ekvadoru i Peruu. Videti: »SIPRY YEARBOOK« 1987, Stockholm, str. 297—320.

¹⁸ Sivard, R. L, *World Military and Social Expenditures 1986*. "World Priorities", Washington, DC, 1986, pp. 26—27;

U časopisu *South* (London, 1986) navodi se da je od 1945. do 1985. godine više od 60 zemalja Azije, Afrike i Latinske Amerike učestvovalo u oko 120 raznih ratova — međusobnih, pobuna i drugih oružanih sukoba i vojnih intervencija. Sve to nazvano je »treći svetski rat« koji traje. Do sada je u tim oružanim sukobima bilo 20,691.000 poginulih. Najviše žrtava palo je u Kampučiji — 3,180.000, u Vijetnamu 2,988.000, Koreji — 2,891.000, Kini — 2,156.000, Nigeriji — 2,002.000, Bangladešu — 1,500.000, Indoneziji — 841.000, Indiji — 833.000, Etiopiji — 581.000 (sa umrlima od gladi), Ugandi — 555.000, u iračko-iranskom ratu — preko 500.000, u Alžiru — 324.000, Avganistanu, Sudanu i Kolumbiji po oko 300.000 itd. Ceni se da je agresija Južnoafričke Unije odnela preko 100.000 ljudskih života. Citirano prema listu »Politika«, Beograd, 21. 09. 1986, str. 18.

kobi Severnog i Južnog Jemena, Burkine Faso i Malia, Indije i Pakistana i nekih drugih.

Pokazuje se da u savremenim globalnim društvima, pa i međunarodnim odnosima, na mnogostruke načine deluju složene i raznorodne protivurečnosti, čiji oštro antagonizovani polovi često traže rešenja posredstvom sile. Protivurečnosti su svojstvene ne samo velikim silama, blokovskim grupacijama, regionalnim silama i novim centrima moći već i mnogim društvima koja su krenula putevima razvoja socijalizma, nerazvijenim i nesvrstanim zemljama, nastalim u procesu velike antiimperialističke revolucije naroda.

Prema podacima vrsnog teoretičara pokreta nesvrstanošti, dr Bojane Tadić, u razdoblju od 1961. godine, kada je održana prva beogradska konferencija nesvrstanih zemalja, do Konferencije nesvrstanih u Nju Delhiju 1983. godine bilo je 24 sukoba između zemalja koje su u pomenutom periodu učestvovala na skupovima nesvrstanih zemalja u svojstvu punopravnih članova i posmatrača.¹⁹ Od toga broja u Africi je bilo 14 i u Aziji 10 sukoba, a između pojedinih zemalja izbijalo je više sukoba.²⁰ U istom periodu bilo je 19 sukoba između nesvrstanih i drugih zemalja u razvoju (u Aziji 12, u Africi 5 i u Latinskoj Americi 2) i 16 sukoba između nesvrstanih zemalja i razvijenih zemalja Istoka i Zapada, velikih sila i članica vojnih blokova (od toga je Kina imala 4 sukoba, SAD i Francuska po 3, SSSR, Holandija, Velika Britanija, Portugalija i Turska po 1 sukob).

Nesvrstane zemlje su povezane mnogim zajedničkim dugoročnim interesima radi odbrane nezavisnosti, obezbeđenja ekonomskog razvoja i ravnopravnog položaja u međunarodnoj zajednici. Međutim, nesvrstani svet je široka asocijacija od oko 100 zemalja sa teškim unutrašnjim ekonomskim i socijalnim problemima, raznolikim i često suprotnim tendencijama društvenog razvoja i specifičnim spoljopolitičkim akcijama. Sukobi između pojedinih zemalja — članica pokreta nesvrstanošti u savremenim uslovima, izgleda da su, na žalost, neminovna pojava i »javljaju se pod uticajem unutrašnjih i spoljnih faktora — faktora unutar nesvrstanih zemalja, u odnosima između

¹⁹ Videti: dr Bojana Tadić, *Sukobi među nesvrstanim zemljama*, »Međunarodna politika« i Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1987, str. 51—208.

²⁰ *Isto*, str. 207—209.

ovih zemalja i pojava i procesa izvan nesvrstanog sveta²¹. Umnožavanje i intenzitet sukoba na prostoru nerazvijenog sveta, pa i među nesvrstanim zemljama za poslednju jednu i po deceniju imali su tendenciju porasta. Ali, u većini lokalnih sukoba među tim zemljama uzroci nisu u pokretu nesvrstanosti, koji je po svojoj suštini i ciljevima najbitniji činilac borbe za mir i progres u svetu, nego u protivrečnostima koje su karakteristične za većinu zemalja u razvoju i za svet u celini u drugoj polovini 20. i na prelazu u 21. vek.

Nesvrstanim, nerazvijenim i malim zemljama rat ne pruža nikakvu perspektivu, sem kad se radi o odbrani slobode i nezavisnosti zemlje od neposredne spoljne agresije i o borbi za nacionalno oslobođenje. Iako se pojavljuju tendencije za regionalnom hegemonijom, ne bi se moglo pretpostaviti da će u tim zemljama narasti snage koje bi mogle zapretiti, na primer, svetskim ratom, kao što je to slučaj sa velikim silama u 20. veku. To je, pre svega, zato što su se osnovne društvene snage tih zemalja, istorijski posmatrano, našle pred drugačijim problemima i sudbonosnim ciljevima i mogućnostima. Pritisnute siromaštvom, problemima razvoja, opstanka, otporom ekonomskoj dominaciji, vojnoj nadmoći, pretnji i političkim pritiscima velikih razvijenih sila i blokova, nesvrstane zemlje za ostvarenje svojih nacionalnih ciljeva rešenja objektivno ne mogu tražiti niti naći ni u kakvim vojnim pohodima i u osloncu na vojnu silu. Svoje ciljeve ove zemlje mogu ostvariti angažovanjem sopstvenih snaga i izvora i uz razvijenu ravnopravnu međunarodnu saradnju koja, sem ostalog, podrazumeva udružene napore radi promene postojećeg nepravednog međunarodnog ekonomskog poretka. Opasnosti od oružanih sukoba na prostoru zemalja u razvoju najverovatnije će postojati i u narednom periodu, ali one dolaze kako zbog lokalnih suprotnosti tako i u kontekstu borbe velikih sila za jačanje i održavanje hegemonije u svetu, u okviru njihove globalne politike i strategije.

Strategija velikih sila prema „trećem svetu”

Izvesno je da u svetu nije nestalo politike s pozicije sile, nije smanjen relativan stalan porast ukupne vojne sile niti ratne opasnosti. Sem ostalog, treba podsetiti da su u najnovijoj

²¹ Isto, str. 16.

istoriji države najčešće ulazile u rat u momentu kada to nisu želele. Bitni vojnodoktrinarni naponi armija glavnih svetskih sila i blokovskih grupacija usmereni su na stvaranje mogućnosti za vođenje ratnih dejstava, prvenstveno konvencionalnim oružjem, uz istovremenu pripremu za eventualnu upotrebu oružja masovnog uništavanja i za zaštitu od njega. Glavni njihovi programski operativni i tehnički naponi usmereni su na modernizaciju postojećih arsenala, razvoj i uvođenje novih tehnologija oružja, na razvoj oružanih snaga koje treba da odgovore doktrini višestruko elastične upotrebe na bilo kom ratištu ili regionu u svetu. Težište se postavlja na: (1) borbenu spremnost — neprekidno održavanje visokog stepena pripravnosti i gotovosti komandi, jedinica i borbenih sredstava za brzo stupanje u borbu, intervenciju, pretnju ili za trenutni odgovor; (2) manevar — pokretljivost, brzinu i prostornu neograničenost ofanzivnih dejstava; (3) efikasnost napada — iznenadne snažne udare uz visok vatreni učinak, preciznost, selekciju ciljeva itd. Masovni napadi oružjem visoke preciznosti i efikasnosti dejstava na svim odstojanjima i zaštita od tih oružja postaje savremena vojna preokupacija velikih sila. Na tim premisama se temelje nove vojne doktrine — »vazdušno-kopnena bitka«, »napad po snagama u dubini«, »duboki prodori« i slično.

Potrebno je podsetiti na činjenicu da posle drugog svet-skog rata nije bilo nuklearnog rata, a ni konvencionalnog sukoba između visokorazvijenih zemalja. Ratovi se vode na prostorima tzv. trećeg sveta i nesvrstanih zemalja. Lokalni ili regionalni ratovi, u kojima je visok intenzitet angažovanja oružanih snaga, pokazuju se u savremeno doba veoma rizičnim i opasnim i za velike sile. Sjedinjene Američke Države su zapale u krizu ratom u Vijetnamu. Opštenarodnim otporom i partizanskom oružanom borbom naroda Južnog Vijetnama one su bile prinuđene da stalno, ali uzaludno povećavaju angažovanje svojih oružanih snaga, naročito kopnene vojske. Ni to im nije omogućilo da rat okončaju u relativno kraćem roku i da ratne ciljeve ostvare vojnom silom. Naprotiv, dospele su u opasnost da globalni odnos snaga u svetu poremete na svoju štetu. Na sličan način i iz sličnih razloga, iako u drukčijim uslovima, SSSR je danas prisiljen da iznađe političko rešenje i povuče svoje snage iz Avganistana. Oktobarski rat 1973. godine na Bliskom istoku, vođen uz masovnu upotrebu moder-

nog oružja, po žestini i brzom trošenju snaga i ratnog materijala, ispoljio je tendenciju brze opasne eskalacije. Pokazalo se da lokalni učesnici u ratu mogu izmaći kontroli supersila koje ih podržavaju, da te sile mogu biti sve više uvlačene u sukob i vođene ka ivici neželjenog i neplaniranog međusobnog sudara.

Strategijski ciljevi se zato nastoje ostvariti munjevitim napadom, iznenadnim angažovanjem snaga i brzim završetkom rata i intervencije. Primeri takve upotrebe oružane sile su šestodnevni junski izraelsko-arapski rat 1967. godine, osmonevna vijetnamska operacija protiv Kampučije januara 1979. godine, sovjetska vojna intervencija u Avganistanu krajem decembra 1979. godine, američka invazija na Grenadi 1983. godine i slično.

Moglo bi se reći da će se strategije velikih sila u narednom periodu udaljavati od namere i stvarnog vođenja rata visokog intenziteta (svetskog nuklearnog rata, direktnog sukoba velikih sila) pa i rata srednjeg intenziteta (ograničenog — regionalnog ili lokalnog rata dužeg trajanja uz neposredno intenzivno učešće velikih sila). Zato, najverovatnije opasnost od direktnog ugrožavanja slobode i suvereniteta nesvrstanih zemalja u narednom periodu može biti upotreba vojne sile tzv. niskog intenziteta sa mogućnostima i tendencijama da takvi sukobi prerastu u lokalne ili širi regionalni rat i ratna žarišta kakva već dugotrajno postoje na Bliskom i Srednjem istoku, na jugu Afrike, u jugoistočnoj i srednjoj Aziji i Centralnoj Americi. Sukob niskog intenziteta je vojno-politički sukob na užem geografskom prostoru, dejstva protiv »pobunjeničkih, gerilskih i terorističkih snaga« za koje velika sila — intervent oceni da nastoje da ostvare ciljeve suprotne njenim interesima ili interesima njenih saveznika. Sukobom niskog intenziteta smatra se i direktna podrška pobunjeničkim snagama u nekoj zemlji čiji režim nije prijateljski naklonjen velikoj sili koja tom podrškom ulazi u sukob. Predviđa se da se takvi sukobi vode prvenstveno na prostoru van blokovskih grupacija i bez vojne konfrontacije sa drugom velikom silom, uz primenu raznovrsnih oblika oružanog i neoružanog nasilja i pritisaka, pri čemu težišnu ulogu imaju politički ciljevi.

Razvija se, dakle, doktrina, organizuju snage, održava i izgrađuje infrastruktura za izvođenje dejstava tzv. niskog intenziteta u više vidova, najčešće munjevitih, po vremenu krat-

kotrajnih, snažnih, iznenadnih napada i brzih intervencija. Ovakva dejstva se u najvećoj meri kombinuju sa strategijom »posrednog nastupanja« i »specijalnog rata« — uz veštu i obilnu primenu političkih, ekonomskih, psiholoških i drugih sredstava. Za primenu takve vojne doktrine i strategije velike sile razvijaju snage za brze vojne intervencije sastavljene od svih vidova i rodova konvencionalnih sastava. Među njima, posebnu ulogu imaju brze padobranske, vazdušnoprenosne, mornaričkodesantne, vazduhoplovne i specijalne jedinice, koje se, prema potrebi, ojačavaju iz sastava drugih snaga. Sjedinjene Američke Države su 1983. godine formirale strategijsku komandu za Srednji istok (CENTCOM) sa ukupnim snagama spremnim za brze vojne intervencije od preko 300.000 vojnika, koje do 1990. godine treba da narastu na oko 450.000 ljudi. Slične snage i sredstva za brz manevar i intervencije, sa odgovarajućom namenom i formom organizacije imaju ili ih razvijaju i druge velike sile — SSSR, V. Britanija, Francuska i Italija. Tome služe i brojne vojne baze velikih sila i krstarenje pomorskih snaga u različitim svetskim prostorima.

Pod vidom tzv. antigerilskih dejstava, upotrebljavaju se specijalne snage za brze vojne intervencije i regularne snage, uz primenu svih ostalih oblika pritisaka — ekonomskih, političkih, psihološko-propagandnih. Modeli takve doktrine su uzeti iz prvog perioda rata SAD u Vijetnamu, a danas se primenjuju u El Salvadoru, Namibiji, Zapadnoj Sahari, na Filipinima, u Kampučiji i dr.

Takozvana antiteroristička dejstva dobila su vojnu dimenziju, naročito posle diverzantskih napada na kasarne američkih i francuskih jedinica u Libanu 1983. godine. Pod vidom borbe protiv terorizma velika sila uzima sebi za pravo da sama proceni i odluči kada će gotovim snagama, spremnim za brze udare iz vojnih baza, sa brodova, avijacijom, specijalnim i drugim snagama ili precizno vođenim raketama sa većeg odstojanja, da izvede napad po državama za koje oceni da organizuju ili podržavaju terorizam. Pri tome često ne vidi ili ne želi da vidi razliku između terorista i snaga legitimnih oslobodilačkih pokreta naroda.

Primeri za takvu strategiju su izraelski napad na rukovodstvo PLO u Tunisu 1985. godine i napadi protiv Palesti-

naca u Libanu, dejstva američkih snaga u vezi sa otmicom broda »Achille Lauro« 1985. i napadi na Libiju 1986. godine, kao i učestali napadi Južnoafričke Unije protiv Angole, Zimbabvea, Mozambika i drugih zemalja prve linije fronta — na jugu Afrike.

Doktrina niskog intenziteta dejstva radi podrške pobunjeničkim snagama koje vode borbu protiv vladinih ili »komunističkih« snaga u nekoj zemlji na specifičan način nalazi svoj izraz u koordiniranim akcijama protiv Nikaragve, u Angoli i Mozambiku, kao i slanjem pomoći pobunjeničkim snagama i snagama otpora i u nekim drugim zemljama u kojima postoje unutrašnji sukobi i borbe.

U doktrinama velikih sila, dakle, ostaju različiti nivoi i vrste ratova u svim prostornim ambijentima, uključujući i kosmos. Zbog ogromno naraslog rizika i promena u odnosima moći pojavila se tendencija snižavanja nivoa intenziteta upotrebe vojne sile velikih sila, uključujući tu, prvenstveno, prostore tzv. trećeg sveta.

Činjenica je, međutim, da su napredni i demokratski pokreti u oslobodilačkim i odbrambenim ratovima na tim prostorima pokazali visoku efikasnost u ostvarenju strategijskih, društvenih i vojnih ciljeva. Oni su uvek rađali stvaralaštvo strategije i taktike, umeli da pronalaze odgovarajuće uspešne oblike i načine borbe, bilo da se ona vodi pretežno oružanim ili neoružanim sredstvima. Pokazali su svoju neodoljivost i superiornost u sukobima sa tehnički i ekonomski neuporedivo nadmoćnijim protivnikom. To je potvrdila praksa, ranije u Indoneziji, Kini, Indiji, Šri Lanki, Alžiru, Kubi, Vijetnamu i drugim zemljama i danas to pokazuje u Nikaragvi, u zemljama na jugu Afrike, Palestini, Kampučiji i drugima, gde politički organizovan ili naoružan narod vodi borbu za svoju slobodu i nezavisnost.

Trka u naoružavanju ugrožava bezbednost nesvrstanih zemalja

Nastavljanje trke u naoružavanju je bitan činilac ugrožavanja bezbednosti nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju. One su, radi odbrane svoje nezavisnosti, primorane da deo

svojih finansijskih sredstava odvajaju za nabavku naoružanja i vojne opreme. To je naročito pogodilo najsiromašnije zemlje u razvoju — neproizvođače nafte. Njihov spoljni dug je od 1973. do 1984. godine porastao do 130 na 729 milijardi dolara, a za 10 godina, od 1972. do 1982. godine ukupan dug, proizašao iz zajmova za nabavku oružja, iznosio je sa kamatom 86,669 milijardi dolara, što čini oko 15 odsto ukupnih dugova.²²

Ovde je veoma značajno uočiti činjenicu da zemlje kreditori deficite u vladinom budžetu, nastale zbog visokih vojnih troškova, nastoje nadoknaditi pojačanom eksploatacijom zemalja u razvoju. Tako je administracija SAD, da bi nadoknadila deficite koje je, na primer, u fiskalnoj 1983/84. godini imala u iznosu od 175 milijardi dolara, dobrim delom i zbog trke u naoružavanju, odlučila da bitno poveća kamatnu stopu na kredite. Na taj način nastala je paradoksalna situacija — zemlje dužnici (zemlje u razvoju) preuzimaju na sebe teret povećanih američkih vojnih troškova. Pitanje se postavlja koliki će ti tereti tek biti ukoliko SAD budu ostvarivale džinovski program kosmičkog protivraketnog štita — koncept strategijske odbrambene inicijative, a sa njima na odgovarajući način i druga supersila?

Neke zemlje u razvoju, pa i nesvrstane, razvijaju i sopstvenu proizvodnju naoružanja. Vrednost proizvedenog teškog oružja u zemljama u razvoju 1950. godine iznosila je svega 2,3 miliona dolara (vrednost jednog savremenog tenka), a 1984. godine za 500 puta je veća. Pa ipak, ta proizvodnja čini samo 1,5—2 odsto ukupne svetske proizvodnje teškog oružja. Međutim, učešće zemalja u razvoju u ukupnim svetskim vojnim izdacima povećalo se od 6 odsto 1965. godine na 18 odsto u 1984. godini.

Na prostorima »trećeg sveta« 16 zemalja proizvodi (ili montira) avione, 11 — oklopna borbena vozila, 33 — brodove, 27 zemalja — streljačko naoružanje i 42 zemlje — municiju. Veoma su zabrinjavajući podaci da neke zemlje već raspolažu ili su u stanju da u kraćem vremenskom roku pristupe montiranju nuklearnih oružja, da se vrše intenzivni istraživački ra-

²² *Bulletin of Peace Proposals*, Stockholm, vol. 17 No 3—4, 1986, str. 216—263.

dovi ili se već proizvode balističke rakete dometa nekoliko desetina do više stotina ili preko 1.000 km.²³

Nije potrebno posebno dokazivati kakve dalekosežne negativne posledice po ukupan društveni razvoj nesvrstanih zemalja bi moglo imati proširivanje trke u naoružavanju na njihov prostor. Razoružanje je fundamentalno pitanje ukupnosti međunarodnih odnosa i u suštini jedno od ključnih pitanja bezbednosti, nezavisnosti i razvoja naroda i država. Njemu je potrebno prići kompleksno, uz istovremene napore za zaustavljanje trke u naoružavanju, smanjivanje vojnih snaga, naoružanja i ulaganja u vojne svrhe. A to zahteva napore za eliminisanje politike s pozicije sile, dominacije, vojnog svrstavanja, strategije uzajamnih vojnih pretnji, vojne supremacije, kriznih žarišta i vojnih sukoba. Razvoj najvećeg dela naroda — nerazvijenog sveta, bezbednost i razoružanje su međusobno povezani i uslovljeni.

Program neposrednih mera za razoružanje morao bi uključiti ne samo prve korake u smanjenju nuklearnog oružja nego i zabranu nuklearnih proba; sveopštu i potpunu zabranu nuklearnog i hemijskog oružja; početak smanjivanja oružanih snaga i naoružanja u zonama gde je njihova koncentracija najveća, a pre svega u Evropi, i zaustavljanje džinovskih programa i izgradnje složenih i za ovaj svet skupih i opasnih vojnih sistema u kosmosu. Zemlje sa najvećim vojnim arsenalima morale bi preuzeti najveću odgovornost u ograničavanju i smanjivanju vojnih snaga i oružja. Nužno je paralelno pristupiti i konvencionalnom razoružanju uz posebnu pažnju rešavanju kriznih žarišta i konfrontacije u pojedinim svetskim regionima i regionalnim merama razoružanja, kao i vojnom dezangazovanju velikih sila i blokova i ograničavanju njihovih aktivnosti i rivaliteta na svim prostorima van njihovih granica. Zbog

²³ Smatra se da nuklearno oružje već poseduju ili ga mogu brzo montirati: Izrael, Indija, Južnoafrička Unija, Tajvan, Argentina i Pakistan, a istraživačke i razvojne radove izvode: Brazil, Iran, Irak, Južna i Severna Koreja i Libija.

Balističke rakete su proizvele ili pripremaju proizvodnju: Izrael, Brazil, Indija, Iran, Irak, Argentina, Južna Koreja, Tajvan, Pakistan, Južnoafrička Unija, Turska i Egipat. Širenje balističkih raketa, kao ofanzivnih pretećih oružja, odmah je do širenja nuklearnog oružja. Ove dve vrste oružja postaju međusobno povezane. Zapadne zemlje — SAD, Velika Britanija, Francuska, SR Nemačka, Japan, Italija i Kanada potpisale su sporazum o kontroli izvoza tehnologije vezane za balističke rakete.

Videti: *Bulletin of Peace Proposals*, vol. 17 No 3—4 1986, »SIPRI«, Stockholm, pp. 269—279; »Christian Science Monitor«, Boston, 3. 01. 1988. godine.

toga je Osmu konferenciju nesvrstanih zemalja, sem ostalog, postavila zahtev da se velike sile i njihovi savezi vojno dezangajuju i povuku baze i instalacije sa teritorija nesvrstanih zemalja.

Putevi jačanja bezbednosti

Bezbednost i odbrana svake nesvrstane zemlje zavisi od njenog međunarodnog položaja u kome sopstvene odbrambene mogućnosti imaju prvorazredni značaj. Svoju nezavisnost i bezbednost te zemlje ne mogu braniti samo vojnim sredstvima, nego opštim naporima na unutrašnjem i međunarodnom planu. Svoju bezbednost i odbranu one vide u stvaranju uslova u kojima će pravila međunarodnog prava, principi Povelje Ujedinjenih nacija, stvaranje pravednijeg međunarodnog političkog i ekonomskog poretka i ravnopravna saradnja među narodima, u mnogo većem stepenu garantovati mir i stabilnost. Sve do tog vremena one se moraju oslanjati, pre svega, na sopstvene snage, samostalno i kolektivno, međusobno saradivati jačajući međunarodnu bezbednost u kojoj nalaze i svoju vlastitu.

U tom pogledu Osmu konferenciju nesvrstanih zemalja 1986. godine oživela je razmišljanja i ponovo značajno razmatrala bezbednost nesvrstanih zemalja. Glava 29. Političke deklaracije, pod naslovom »Jačanje kolektivne akcije«, kao i posebna Deklaracija Konferencije u Harareu o jačanju kolektivne akcije, oslanjaju se i povezuju se odlukama Četvrte konferencije nesvrstanih zemalja u Alžiru 1973. godine (na Rezoluciju br. 3) i na relativne odluke ministarske konferencije 1975. godine u Limi. Značajno je to što se u obe deklaracije iz Hararea Koordinacioni biro poziva da ojača međusobnu saradnju nesvrstanih zemalja i njihovo jedinstveno delovanje u Ujedinjenim nacijama i drugim međunarodnim forumima, »kao i da ustanovi najbolji oblik konsultacija, radi utvrđivanja načina na koji ova deklaracija treba da se sprovodi i radi usvajanja potrebnih mera za unapređenje saradnje i koordiniranje zajedničke akcije koja će garantovati aktivnu i efikasnu ulogu politike nesvrstanosti«. U Deklaraciji se takođe govori o »međusobnoj pomoći nesvrstanih zemalja koje se suočavaju sa pretnjama agresije protiv njihovog suvereniteta, razvoja i bezbednosti«.

Odlukama Osme konferencije u Harareu potvrđeno je ono što je o tom pitanju odlučeno u Alžiru 1973. i Limi 1975. godine. Iznalaženje rešenja u vezi sa konkretnim modalitetima zajedničke akcije nesvrstanih zemalja, područjima na koja se ona može odnositi i načinima na koji bi se sprovodila, zavisice, svakako, od konkretnog slučaja ugrožavanja bezbednosti nesvrstanih zemalja, stečenih okolnosti, potreba i mogućnosti akcije. Koordiniranje akcije za odbranu bezbednosti i nezavisnosti pojedinih nesvrstanih zemalja ponovo je pokrenuto, i to na najvišem političkom nivou, jer je taj problem na dnevnom redu nesvrstanih zemalja i cele međunarodne zajednice. Preduzimanje koordiniranih akcija i zajedničko nastupanje protiv agresije može samo da ojača pokret i doprinese bezbednosti nesvrstanih zemalja.

S tim u vezi u budućnosti će biti potrebno uložiti napore »radi unapređenja saradnje i koordiniranja zajedničke akcije« nesvrstanih zemalja u pravcu iznalaženja zajedničkih pogleda i stavova o akutnim pitanjima bezbednosti i odbrane nezavisnosti. Pri tome, sasvim normalno, potrebno je imati u vidu često vrlo različite regionalne, nacionalne ili lokalne interese, uslove i okolnosti u raznim delovima sveta. Ostvarenje tog cilja zahteva strpljenje, uzajamno razumevanje i dugoročne napore. Ono traži trajno angažovanje većeg broja nesvrstanih zemalja u raznim područjima i na različitim problemima. Iako se ne mogu očekivati brzi spektakularni rezultati, već i samo pokretanje koordiniranja zajedničkih akcija predstavlja značajnu političku činjenicu. To potvrđuje razmatranje nekih problema među nesvrstanim zemljama i zauzimanje zajedničkih stavova o načelima za njihovo rešavanje, kao i preduzimanje inicijativa zasnovanih na takvom sagledavanju problema. Ciljevi koje sebi postavljaju i načini na koje nesvrstane zemlje tretiraju pitanje spoljne zaduženosti zemalja u razvoju, odluka o osnivanju stalnog ministarskog komiteta za ekonomsku saradnju, formiranje fonda solidarnosti sa zemljama prve linije fronta na jugu Afrike, podrška učvršćenju nezavisnosti i demokratskih procesa naroda Centralne Amerike jesu mere koje predstavljaju napor za rešavanje nekih od problema koji su danas veoma zaoštreni i akutni da direktno zadiru u bezbednost, nezavisnost i suverenitet velikog broja nesvrstanih zemalja, pa i mira i stabilnosti u svetu.

Osnovni pravac akcije nesvrstanih zemalja na planu jačanja bezbednosti jeste njihov ukupni društveni, pre svega, privredni razvoj. Razvoj međunarodnih, posebno međusobnih odnosa na principima miroljubive i aktivne koegzistencije i preduzimanje svih mera radi sprečavanja rata i međusobnih sukoba koji prete ne samo zaustavljanju svakog razvoja nego i potiskivanjem unazad i katastrofalnim uništavanjem. Radi toga, nesvrstane zemlje treba da razvijaju i koriste sve mehanizme za mirno rešavanje sporova, kao i mere za jačanje poverenja i ravnopravne saradnje. To zahteva da nesvrstane zemlje ispolje jasne stavove prema aktuelnim problemima — pojedinim sukobima, terorizmu, graničnim i teritorijalnim pitanjima, izbeglicama itd.

Imajući u vidu opasnost od dominacije politike koja se u međunarodnim odnosima vodi osloncem na silu (političku, vojnu i ekonomsku) i polazeći od ciljeva i principa nesvrstavanja, nesvrstane zemlje su upućene i na saradnju radi jačanja svoje bezbednosti i odbrane. Zato je celishodno, kad je moguće, iznalaženje pogodnih oblika i načina međusobne saradnje i na naučno-tehnološkom, industrijskom, vojno-ekonomskom, obrazovnom, informativnom i drugim područjima. Radi toga bi bili korisni intenzivniji specijalizovani susreti, razmene iskustava i organizovaniji oblici saradnje na bilateralnoj, regionalnoj ili široj osnovi. Dakle, saradnja, ne radi zatvaranja u odnosu na razvijene zemlje severa, ne radi trke u naoružavanju, nego radi ublažavanja ili otklanjanja posledica različitih zatvaranja, oblika diskriminacije i ugrožavanja koji se čine prema njima. Drugim rečima, radi obezbeđenja mira, osnovnih uslova bezbednosti, nezavisnosti i razvoja.

SUMMARY

PROBLEMS OF SECURITY OF NON-ALIGNED COUNTRIES

By the end of the Eighties new chances appeared for stabilization of international relations, primarily between the East and the West, for strengthening of security, peace and detente, for slowing down the arms race, and for solving the burning problems in the world. These processes have been enhanced by negotiations and agreements between superpowers on reduction of nuclear armaments, by negotiations on military detente in Europe, and by changes in internal development and foreign policies of socialist countries, as well as by some changes in behaviour on the part of the USA and the Western world in general.

Security and development of non-aligned countries are, however, affected by several factors and processes:

1) In the first place by power politics pursued by big powers. The strategy of nuclear deterrence, as the skeleton of their global policies and strategies, does not guarantee security but, on the contrary, constantly generates distrust, instability, arms race and competition for world supremacy.

2) A trend of proliferation of war conflict is fraught by dangers for security and development of nations of the so-called Third World — the non-aligned states — wherein only in the last year there were 36 inter-state and internal conflicts, which appear because of internal or local controversies and within the framework of competition of big powers for gaining hegemony.

3) Although big powers retain in their doctrines different levels and types of war, because of a growing risk and the change in the balance of power there exists a trend towards a reduction of intensity of use of the military power. The low intensity conflict doctrine is intended primarily for application in the "Third World" regions.

4) Spreading of the arms race to the developing countries jeopardizes the development and security of non-aligned countries. Development, security and disarmament are closely inter-related and make preconditions for their very survival.

The non-aligned countries develop their security and defence insisting on application of principles contained in the UN Charter, and relying to their own forces and resources. By reinforcement of international security they reinforce their own security.

RESUME

PROBLEMES DE SECURITE DES PAYS NON ALIGNES

Vers la fin des années 80, il y a des chances de voir les relations internationales stabilisées, le raffermissement de la sécurité et de la paix, la consolidation de la détente, en premier lieu dans les rapports entre l'Est et l'Ouest, le ralentissement de la course aux armements et la solution aux problèmes brûlants qui pèsent sur le monde d'aujourd'hui. Y ont contribué les négociations et les accords des superpuissances portant sur la réduction des armements nucléaires, les négociations relatives à la détente militaire en Europe, les changements opérés dans le développement intérieur et dans la politique extérieure des pays socialistes et une certaine modification observée dans les attitudes des Etats unis et des pays occidentaux.

Dans cette même période, la sécurité et le développement des pays non alignés ont été en proie à l'action de plusieurs facteurs et processus défavorables, à savoir:

1. avant tout, la politique des grandes puissances basée sur leurs positions de force. La stratégie de dissuasion nucléaire, qui est à l'origine même de la politique globale et de la stratégie des grandes puissances, au lieu d'être

le garant de la sécurité est plutôt, et en permanence, le générateur de méfiance, d'instabilité, de la course aux armements et de la compétition à laquelle elles se livrent pour imposer leur suprématie dans le monde;

2. la tendance à l'extension des conflits armés comporte un danger pour la sécurité et le développement des peuples appartenant au soi-disant tiers-monde et des pays non alignés. Dans ces régions-là, au cours de l'année dernière, 36 conflits entre des Etats ou intérieurs avaient éclaté par suite des antagonismes intérieurs ou locaux et en tant que corollaire de la rivalité des grandes puissances désireuses d'imposer leur hégémonie;

3. En dépit du fait que par leurs doctrines respectives les grandes puissances parviennent à maintenir différents types de guerre d'une intensité variée, les risques accrus et le changement du rapport de forces témoignent d'une tendance à voir diminuer l'intensité de l'emploi de la puissance militaire. La doctrine des conflits de faible intensité vise avant tout les régions du «tiers-monde»;

4. l'extension de la course aux armements vers les pays en développement menace le développement et la sécurité des pays non alignés. Le développement, la sécurité et le désarmement sont étroitement liés et constituent la condition première de la survie.

Les pays non alignés édifient leur sécurité et leur défense en luttant pour la mise en pratique des principes de la Charte de l'ONU et en s'appuyant sur leurs propres forces. Contribuant au raffermissement de la sécurité internationale ils consolident aussi leur propre sécurité.

РЕЗЮМЕ

ПРОБЛЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ НЕПРИСОЕДИНИВШИХСЯ СТРАН

Под конец восьмидесятых годов возникают шансы для стабилизации отношений, укрепления безопасности, мира и разрядки, в первую очередь в отношениях между Востоком и Западом, для замедления гонки вооружений и решения жгучих проблем мира. Этому способствуют переговоры и соглашения великих держав о сокращении ядерного вооружения, переговоры по военной разрядке в Европе, изменения во внутреннем развитии и внешней политике социалистических стран и некоторые перемены в поведении США и Запада.

Одновременно на безопасность и развитие неприсоединившихся стран неблагоприятно влияют несколько факторов и процессов:

1) На первом месте — политика великих держав с позиции силы. Стратегия ядерного отвращения, как остов их глобальной политики и стратегии, не может быть гарантией безопасности, а генератором постоянного недоверия, неустойчивости, гонки вооружений и соревнования за превосходство в мире;

2) Тенденция расширения вооруженных столкновений указывает на угрозу безопасности и развития народов так называемого третьего мира и неприсоединившихся стран. На территориях этих государств в прошлом

году имели место 36 межгосударственных и внутренних столкновений, возникавших в результате внутренних и локальных противоречий и борьбы великих держав за гегемонию;

3) Хотя в своих доктринах великие державы задерживают различные уровни и виды войн, вследствие возросшего риска и изменений в соотношении сил существует тенденция понижения интенсивности использования военной силы. Доктрина столкновений низкой интенсивности назначается в первую очередь для пространства „третьего мира“;

4) Распространение гонимости вооружений на развивающиеся страны поставляет под угрозу развитие и безопасность неприсоединившихся стран. Развитие, безопасность и разоружение находятся в тесной взаимосвязи и являются условием существования.

Безопасность и оборону неприсоединившиеся страны развивают в борьбе за осуществление принципов Грамоты ООН и опираясь на собственные силы. Укреплением международной безопасности, они укрепляют и свою собственную.